

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XX: 2022

Grudziądz, dnia 26.01.2022 r.

Nr 3 (727)

1271. spotkanie

Małgorzata Krupska

Poeta w grudziądzkiej Twierdzy – Fritz Reuter

Grudziądzka Twierdza jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych zabytków naszego miasta, może też się szczycić barwną historią. Z pewnością wzbogaca ją epizod przetrzymywania w jej murach jednego z najsłynniejszych poetów niemieckich XIX wieku – Fritza Reutera. Ten niepokorny mistrz pióra miał niebagatelny wpływ na literaturę swej ojczyzny i był najpoczytniejszym pisarzem niemieckim XIX wieku, warto więc poświęcić mu nieco uwagi.

Friedrich Heinrich Ludwig Christian Reuter urodził się 7 listopada 1810 roku w Stavenhagen w księstwie Mecklemburg-Schwerin. Jego ojciec, Georg Johann, był miejscowym notabłem – burmistrzem, sędzią miejskim i notariuszem. Matka, Louisa Sophia, młodsza od męża o 9 lat, pochodziła z równie ustosunkowanej rodziny – była córką burmistrza i sędziego miejskiego. Niestety, po powiciu w 1812 roku jedyne go brata Fritza, nieszczęsna kobieta została sparaliżowana; na domiar złego dziecko zmarło w wieku zaledwie dwóch lat. Georg Reuter szukał pocieszenia w ramionach wielu kobiet, czego owocem były aż cztery córki, dwie uznane po pewnym czasie przez ojca.

Jako dziecko Fritz odbierał edukację w warunkach domowych – jego kształceniem zajmowali się rodzice, krewni i przyjaciele domu. Jako czter-

nastolatek przyszły literat rozpoczął naukę w gimnazjum we Friedlandzie. Jednym z jego nauczycieli był Karl Horn, współzałożyciel korporacji studenckiej (Burschenschaft) w Jenie w 1815 roku. Organizacja ta krzewiła idee wolnościowo-narodowe i w 1819 roku rozwiązano ją w wyniku tzw. postanowień karlsbadzkich, jednak działała ona nadal półlegalnie. Nieodpowiednie zachowanie Reutera było powodem jego przeniesienia do gimnazjum w Parchim w 1828 roku, w którym trzy lata później uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku podjął on studia prawnicze w Rostocku, a rok później przeniósł się na uniwersytet w Jenie. W tym okresie zaangażował się również w działalność korporacji studenckiej, związku o charakterze ideowo-politycznym. Wystąpił z niej rok później, gdy do głosu doszli ekstremiści, jednak nie uniknął zakrojonego na szeroką skalę „prześladowania demagogów”, wielkiej akcji policyjnej, która miała przywrócić ideową stabilizację w państwie. W 1833 roku Reuter został uwięziony i oskarżony o wywrotowe poglądy, a w 1837 roku skazany na karę śmierci, zamienioną jednocześnie na karę 30 lat więzienia. Ten wyrok jednak również zmieniono na 8-letni. Fritz poznał więzienia w Berlinie, Głogowie, Magdeburgu, Grudziądzu i Domitz. W 1840 roku, po zaledwie 3 latach izolacji, odzyskał wolność dzięki amnestii.

Do Twierdzy w Grudziądzu, pełniącej wówczas niechlubną rolę zakładu

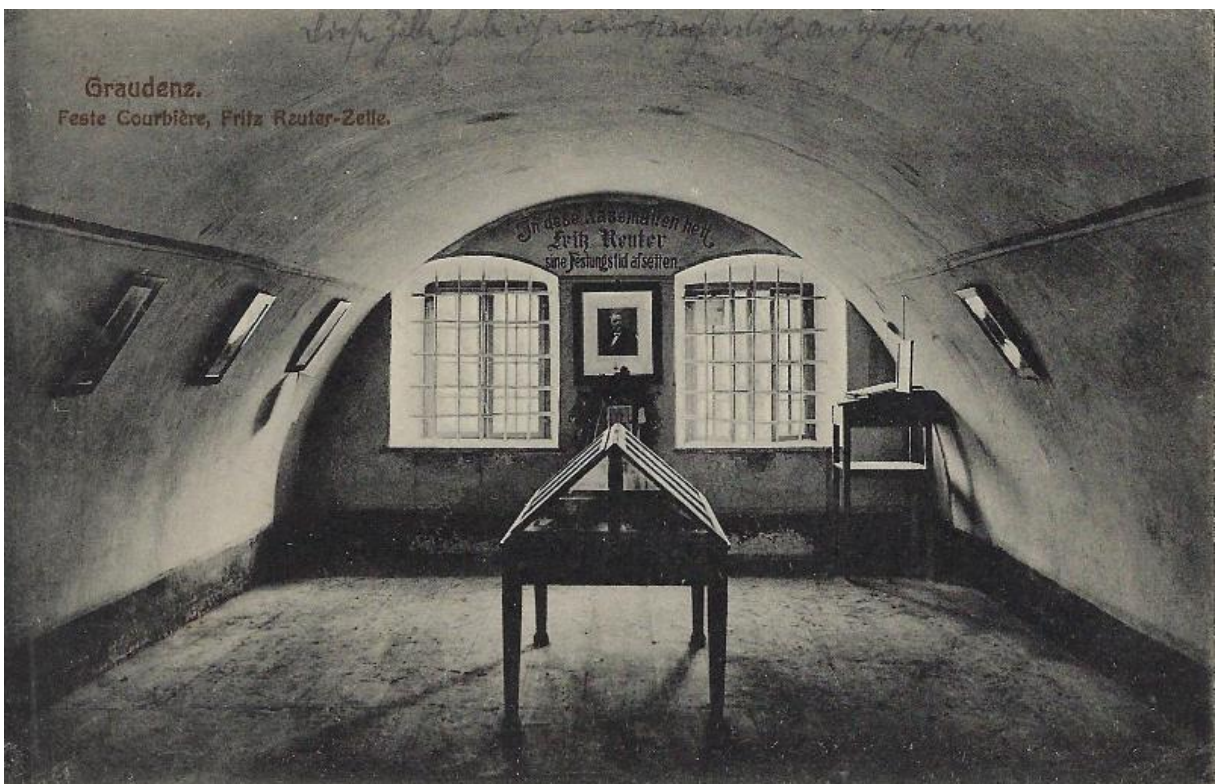

karnego, trafił Reuter 15 marca 1838 roku. Pozostał tu do 14 czerwca 1839 roku, a więc ponad rok. Młody literat został życzliwie potraktowany przez komendanta Ludwika von Tolla, dzięki czemu dano mu znacznie więcej swobody niż w poprzednim miejscu przymusowego odosobnienia w Magdeburgu. Wspomnienia z tego okresu musiały być bardzo ważne dla pisarza, gdyż zostały one wplecione w jego twórczość – stanowią kanwę niemal połowy książki pt. *Ut mine Festungstied*, która trafiła do księgarń w 1862 roku. Dzieło to jest świadectwem spartańskich warunków, w jakich przetrzymywano więźniów politycznych w grudziądzkiej Twierdzy, wśród których było wówczas wielu polskich patriotów. Nie zabrakło tu też opisów

sadystycznych kar i szykan, którym poddawano osadzonych. Szczególnie źle wspominał Reuter komendanta placu kpt. Baumülera, który dowodził karną kompanią, utworzoną z powstańców listopadowych.

Obraz Gustava Breuninga z 1901 r. – przedstawiający scenę przewiezienia Reutera do Grudziądza.

Cela Reutera w grudziądzkiej twierdzy. Ze zbiorów śp. Z. Zawadzkiego.

Po powrocie do społeczeństwa Reuter próbował kontynuować studia w Heidelbergu, ale bez powodzenia. Okresowo nadużywał alkoholu, szukając w nim lekarstwa dla przeżytej traumy. Zamieszkał w Jabel, u wuja – pastora. W 1842 roku podjął pracę w gospodarstwie w Demzin, gdzie poznał guwernantkę w domu pa-

stora Augustina w Rittermannshagen, z którą w 1851 roku wstąpił w związek małżeński. 3 marca 1845 roku zakończył życie ojciec Fritza, co wpłynęło znacząco na sytuację ekonomiczną poety – odziedziczył cały majątek po rodzicu i mógł oddać się bez reszty twórczości literackiej.

W tym czasie, w przededniu Wiosny Ludów, zaprzyjaźnił się z wieloma liberałami, w tym z Heinrichem Hoffmannem von Fallersleben. W 1850 roku zamieszkał w Treptow an der Tollense (dziś Altentreptow) i stał się prywatnym nauczycielem rysunku i gimnastyki oraz publicystą.

Rozgłos przyniósł mu tom wierszy *Lauschen un Rimels*, który ukazał się w 1853 roku. Dwa lata później poeta wydał kolejny – *De Reis' nah Bellingen*.

W 1856 roku Reuter przeniósł się do Neubrandenburga, gdzie przyjaciele, a wśród nich Ernst Boll, zapewnił mu lepsze warunki do pracy twórczej. W tym czasie literat opublikował wiele dzieł: *Kein Husung* w 1857 roku, utwór prozatorski *Ut de Franzosentid* w 1859 roku, *Hanne Nute* w 1860 roku, *Ut mine Festungtid* w 1862 roku.

Kolejna przeprowadzka Reutera miała miejsce w w 1863 roku – osiedlił się wówczas w Eisenach, gdzie zakupił na zboczu wzgórza piękny dom we włoskim stylu. Gościem był tu nie kto inny, jak najsłynniejszy niemiecki kompozytor – Richard Wagner.

W roku osiedlenia się poety w Eisenach Uniwersytet w Rostocku przyznał mu tytuł *doktora honoris causa*. W tym okresie jego życia ukazały się: *Ut mine Stromtid* w 1868 roku, powieści *Dorchlauchting* w 1866 roku, *De Reis' nah Konstantinopel* w 1868 roku.

W wieku 60 lat Reuter zaczął cierpieć na chorobę serca. Zmarł 12 lipca 1874 roku w Eisenach.

Wkład tej ciekawej postaci w rozwój niemieckiej literatury jest niebagatelny. Pisał początkowo w standardowej odmianie języka niemieckiego (hochdeutsch), następnie jednak tworzył w dialekcie dolnoniemieckim. Jako jeden z pierwszych pisarzy i poetów, wraz z Klausem Grothem i Johnem Brinckmanem, Reuter zaczął tworzyć w tym regionalnym wariacie niemczyzny (określanym też jako *Niederdeutsch* lub *Plattdeutsch*, czyli dialekt meklembursko-przedniopomorski), czyniąc zeń język literacki. W swojej twórczości krytykował feudalne zaszłości społeczne i arystokrację Meklemburgii, skupiając swą uwagę na życiu prostych, szarych ludzi. Literacka spuścizna Reutera inspirowała do poszukiwania własnych dróg w celu przekroczenia społecznych barier, propaguje chrześcijańską cnotę miłości bliźniego i umiłowanie sprawiedliwości. W twórczości tego artysty można dostrzec zwątpienie w naiwną wiarę w postęp i liberalny protestantyzm oraz nacjonalistyczne tendencje; jako dojrzały człowiek i pisarz był jednak zawsze wierny liberalno-demokratycznemu światopoglądowi. Politykę Bismarcka odbierał jako wprowadzanie w czyn

idei, które głosił w młodości. Pozostawał niezmiennie orędownikiem zjednoczenia Niemiec i po jego dokonaniu się zyskał największą popularność na terenie Niemiec. Jego dzieła obfitują w barwne i niepozbawione komizmu opisy krajobrazów i postaci, by nie tylko uczyć, ale i bawić odbiorców. Uważa się, że jest to jeden z największych humorystów w historii literatury niemieckiej. Odwoływał się on do tradycji literatury oralnej, gawędziarstwa oraz nowatorskich utworów o złożonej kompozycji. Echa twórczości Reutera odnaleźć można w dziełach m.in. Theodora Fontane'a, Thomasa Manna, Waltera Kempowskiego i Uwe Johnsona. Fritz Reuter był też bardzo poważany przez literackie elity swych czasów – dowodzą tego wizyty, składane mu m. in. przez Hansa Christiana Andersena czy Karla Gutzkova.

Pamięć o poecie i pisarzu kultywowana jest do dnia dzisiejszego. Już w 1910 roku w budynku dawnego ratusza miejskiego w Stavenhagen utworzono wystawę, upamiętniającą słynnego syna miasteczka; przekształciła się ona w Muzeum Literatury im. Fritza Reutera, które powstało w 1949 roku. W 1960 roku jego ekspozycja zajęła cały gmach. Należy ono do najbardziej interesujących muzeów literatury na terenie Niemiec. Udostępnione tu są przedmioty codziennego użytku literata, jego szkice i obrazy, rękopisy, listy, a także dzieła malarza i ilustratora Ernsta Lübbertha. Przed budynkiem muzeum podziwiać można rzeźbę, przedstawiającą Fritza Reutera, wykonaną przez Wilhelma Wandschneidera, a po jej obu stronach granitowe ławy z reliefami, które inspirowane są twórczością pisarza.

Muzeum F. Reutera w Eisenbach.

Drugim muzeum ku czci poety jest Reuter-Wagner-Museum w Eisenbach. Można tu podziwiać ogrom pamiątek po obydwu wielkich artystach. Było to możliwe dzięki profesorowi Josephowi Kurschnerowi, miłośnikowi muzyki Wagnera, który zebrał fundusze i przejął willę Reutera po śmierci jego małżonki Luisy. Tutaj powstało w 1897 roku pierwsze w mieście muzeum, w którym można oglądać pamiątki po genialnym kompozytorze i słynnym pisarzu.

Utwory Reutera doczekały się wielu tłumaczeń. Są dostępne przekłady w językach: angielskim, duńskim, fińskim, francuskim, holenderskim, japońskim, norweskim, polskim, rosyjskim, rumuńskim, szwedzkim, włoskim, a nawet fryzyjskim.

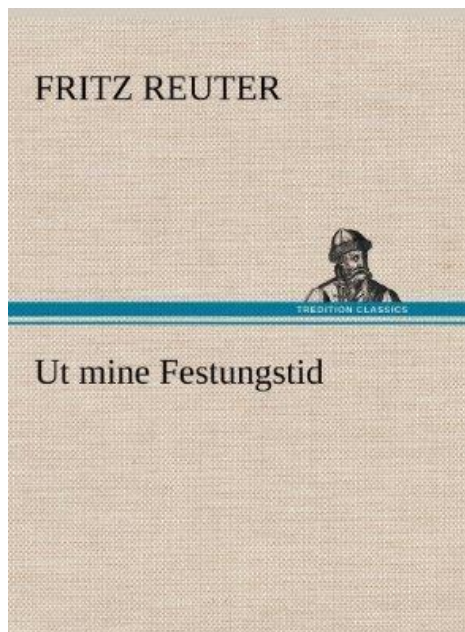
Pomnik Fritza Reutera w Neubrandenburg. Domena publiczna.

Eisenach. Grób Fritza Reutera. Domena publiczna.

Chicago Park District Monument Fritza Reutera. Po prawej Pomnik Fritza Reutera w Stavennhagen. Domena publiczna.

Fritz Reuter z żoną. Domena publiczna.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.